

Biedrība "Latvijas Mediju ētikas padome"

Ētikas padomes atzinums

Nr. 7/2021

Rīgā, 2021.gada 29.aprīlī

Biedrības "Latvijas Mediju ētikas padome" (turpmāk – Biedrība) Ētikas padome šādā sastāvā: Ētikas padomes priekšsēdētājs Andris Ķēniņš, Ētikas padomes priekšsēdētāja vietniece Skaidrīte Lasmane, Ētikas padomes locekļi Guntars Līcis, Aivars Pastalnieks, Baiba Liepiņa, Daiga Sproģe, Aleksandrs Mirlins, Andris Saulītis, Anda Rožukalne

konstatē:

[1] Biedrības valde 2021.gada 1.aprīlī saņēma VSIA "Latvijas Televīzija" žurnālista Gunta Bojāra (turpmāk - Iesniedzējs) iesniegumu, kurā Iesniedzējs, ievērojot lielo viedokļu polarizāciju par 2021.gada 29.marta raidījumu "Aizliegtais paņēmiens", kurā tika aplūkots jautājums par antivielām pret Covid-19, lūdz Ētikas padomes viedokli par žurnālista tiesībām veikt testus, kuriem nav zinātniskas bāzes, bet par kuriem ir sabiedrības interese (turpmāk - Iesniegums).

[2] Iesniegumā papildus norādīts, ka, Iesniedzējs lūdz vērtēt konkrēto gadījumu salīdzinājumā ar 2020.gada 6.janvāra raidījumu "Aizliegtais paņēmiens" par C vitamīnu, kur tika veikti nezinātniski mērījumi.

[3] Ievērojot Biedrības Statūtu 5.8.2. un 5.8.3.punktos paredzēto Biedrības Ētikas padomes kompetenci, Iesniegums nodots vērtējumam Biedrības Ētikas padomei.

[4] Ievērojot Ētikas padomes aicinājumu, Biedrības valde 2021.gada 15.aprīlī lūdza viedokli Veselības ministrijai un Zāļu valsts aģentūrai (turpmāk arī - ZVA), īpaši lūdzot sniegt atbildi, pēc kādiem principiem tika izvēlēts raidījumam deleģētais pārstāvis, kā arī iepriekšminēto iestāžu redzējumu par raidījumu.

Biedrība 29.aprīlī saņēma ZVA vēstuli, kurā norādīts, ka ZVA pārstāvis Iesniegumā aplūkotajam raidījumam tika deleģēts atbilstoši raidījuma veidotāju informācijas pieprasījumam par Covid-19 vakcīnu efektivitāti, ZVA deleģējot Efektivitātes un izvērtēšanas nodaļas vadītāju un Zāļu reģistrācijas departamenta vadītāja vietnieci.

Tāpat ZVA norāda, ka Iesniegumā norādītajā raidījumā sniegtā informācija uzskatāma par zinātniski nepamatotu, maldinošu un tādējādi sabiedrības veselību apdraudošu. ZVA norāda, ka antivielu testi nav apstiprināti, lai vērtētu imūno atbildes reakciju pēc vakcinācijas vai salīdzinātu dažādu vakcīnu efektivitāti, un testu klīniskā lietderība šādam nolūkam nav pierādīta. Turklāt antivielu veidošanās salīdzināšana pēc viena ražotāja vakcīnas pirmās devas un pēc cita ražotāja vakcīnas otrās devas saņemšanas ir zinātniski nepamatota. ZVA vērs uzmanību, ka Covid-19 vakcīnu klīniskajos pētījumos galvenais vakcīnu efektivitātes rādītājs bija laboratoriski apstiprināti simptomātiski Covid-19 gadījumi, salīdzinot šādu gadījumu skaitu pētījuma dalībnieku grupā, kuri saņēma Covid-19 vakcīnu, un kontroles grupā. Visas pašlaik izmantotās vakcīnas uzrāda pietiekamu efektivitāti visās vecuma grupās, kurās tās tiek izmantotas.

Veselības ministrijas viedoklis minētajā jautājumā līdz jautājuma izskatīšanas brīdim Biedrībā nav saņemts.

Ievērojot konstatēto, Biedrības Ētikas padome:

secina*:

[5] Ētikas padome vērs uzmanību, ka Iesniegumā norādīto raidījumu vērtē atbilstoši Biedrības Ētikas kodeksa nosacījumiem, bet nesniedz raidījumā minēto apstākļu juridisku vērtējumu.

[6] Ētikas padome augstu novērtē Iesniedzēja iniciatīvu vērsties Ētikas padomē, lai skaidrotu Ētikas padomes redzējumu par pretrunīgu sabiedrības reakciju izraisījušu raidījumu. Ētikas padome ir pārliecināta, ka tieši šādā veidā pati mediju nozare var sekmēt Biedrības definēto mērķu sasniegšanu - veicināt ētiskas mediju prakses attīstību un sekmēt mediju pašregulāciju Latvijas mediju telpā.

[7] Izvērtējot Iesniegumā izteikto lūgumu, ZVA sniegto skaidrojumu, kā arī Sūdzībā minētā raidījuma ierakstu, Ētikas padome konstatē Biedrības Ētikas kodeksa 4.1.punktā nostiprinātā godprātības principa pārkāpumu.

[8] Ētikas padome norāda, ka ir atbalstāma žurnālistu darbība, veicot žurnālistiskas izpētes par dažādiem jautājumiem, tomēr ir kritiski jāvērtē žurnālistu iespējas bez speciālām zināšanām īstenot zinātnisko pētniecību jautājumos, kuru zinātniskā izpēte ir komplicēta un notiek atbilstoši kvalificētu speciālistu vadībā. Žurnālistiem ir pienākums pētīt, kādas problēmas pastāv sabiedrībā, tomēr Ētikas padomes ieskatā, nepastāvot pietiekamai zinātniskai bāzei zinātniskas izpētes veikšanai, žurnālistiem ir jāaprobežojas ar žurnālistisku jautājuma izpēti, kas nedod pamatu izdarīt zinātniskus secinājumus, bet iegūt un apzināt padziļinātai jautājuma izpētei un diskusijai nepieciešamos argumentus un apsvērumus. Ētikas padome vērs uzmanību, ka, veicot sasteigtu izpēti, kurai iztrūkst zinātniskās bāzes, pastāv risks pielietot atšķirīgas izpētes pieejas, kas nesekmē pārliecinošu un precīzu izpētes rezultātu. Iesniegumā norādītajā raidījumā novērojamas dažādas žurnālistiskās izpētes un datu vākšanas un analīzes metodes, kas neļauj izdarīt raidījumā izdarītos secinājumus, piemēram, daudzfaktoru statistika, selektīvā izlase (*selection bias*), avotu un iegūto izpētes rezultātu nepamatota prioritizēšana, u.c., kas tiek izmantotas nekoncekventi, tādējādi nesasniedzot mērķi izpētes laikā tuvoties patiesībai. Tajā pašā laikā raidījumā nav veikts randomizēti kontrolēts eksperiments (*randomized controlled experiment*), kas ir vienīgā metode, lai noteiktu cēloņsakarību, un vienīgā metode, kas nosaka zāļu un vakcīnu iedarbību. Šādus eksperimentus noteiktā kapacitātē var un nepieciešams veikt arī žurnālistiem, bet jebkuras izpētes gadījumā ir stingri jāietur konsekvence datu vākšanas un analīzes laikā, bet secinājumu vispārināšanā ir jāievēro ētikas pamatprincipi, tai skaitā, nepieļaujot maldinošā formā pasniegtas informācijas, pārspilējumu publicēšanu.

[9] Tāpat Ētikas padome uzskata, ka aplūkojamajā gadījumā izšķiroša nozīme ir tieši profesionālās mediju prakses vērtējumam. Proti, lai arī raidījumā šķetinātais ideoloģiskais jautājums par vakcinācijas procesa organizēšanā neatbildētiem un sabiedrības interesi raisošiem jautājumiem ir nozīmīgs un tā padziļināta izpēte ir atbalstāma, no profesionālās ētikas viedokļa ir svarīgi izvērtēt raidījuma veidotāju spēju veikt kvalitatīvu zinātnisku izpēti, lai secinājumus balstītu pārbaudītā un zinātniski pamatotā analīzē, nevis secinājumos, kas tiek iegūti no fragmentāras, zinātniski nepamatotas un pretrunīgas informācijas. Nav pieļaujama atbildības novelšana par neprofesionālas mediju prakses īstenošanu uz trešajām personām, kurām it kā būtu jāatspēko izdarītie secinājumi, jo izpētes rezultāti un secinājumi vispirms kritiski jāizvērtē pašiem pētījuma veicējiem. Ētikas padome uzsver, ka gadījumos, kad medijam nav pietiekami laika un finansiālie resursi, lai veiktu zinātniski pamototu izpēti vai randomizēti kontrolētu eksperimentu, jāaprobežojas ar žurnālistisku izpēti, kas žurnālistiem dod iespēju apzināt pētāmajam jautājumam nozīmīgākos avotus, ļaujot raidījuma tematikā iesaistītajām pusēm pamatot konkrētajos avotos pieejamās informācijas pamatotību.

[10] Tā rezultātā Ētikas padome secina, ka, ievērojot raidījumā aplūkoto sensitīvo jautājumu, kā arī secinājumu izdarīšanai izmantoto metodiku, raidījuma veidošanā nav ievērots Biedrības

Ētikas kodeksa 4.1.punkts, kurā noteikts, ka nav pieļaujama un ir novēršama nepatiesas, sagrozītas vai maldinošā formā pasniegtas informācijas, pārspilējuma, stereotipizācijas publiskošana un centieni tīši un aizklāti ietekmēt auditoriju.

[11] Atbildot uz iesniedzēja aicinājumu sniegt Ētikas padomes viedokli par žurnālistu tiesībām veikt testus, kas saistīti ar zāļu un vakcīnu iedarbību, Ētikas padome iesaka gadījumos, kad žurnālistiem ir nepieciešamība veikt šāda rakstura izpēti, vēl pirms pētījuma uzsākšanas piesaistīt neatkarīgu(s) zinātnisko(s) konsultantu(s), kuriem ir zināšanas un pieredze šādu pētījumu veikšanā, lai izvērtētu plānotos datu avotus un analīzes mērķi. Gadījumos, kad tiek izmeklēta zāļu vai vakcīnu iedarbība, bet netiek pielietota randomizēti kontrolēta eksperimenta metode, būtu jāizvairās no apzīmējuma "eksperiments" lietošanas, tā vietā lietojot "izmeklējums", "izpēte" utml. apzīmējumus, lai neradītu iespaidu, ka paveiktais ir līdzvērtīgs tiem pētījumiem, kurus izvērtē par zāļu un vakcīnu drošību un efektivitāti atbildīgās institūcijas.

[12] Noslēgumā Ētikas padome uzsver, ka pētījums, kas nav veikts ar pienācīgu rūpību, nodara lielāku kaitējumu žurnālistikas kopējai kvalitātei, mazina uzticēšanos profesionāliem medijiem un zinātniekiem, kā arī sociāli nozīmīgā vakcinācijas procesa organizēšanai, lielākā mērā, nekā palielina sabiedrisko labumu.

Ievērojot secināto, Biedrības Ētikas padome

atzīst:

- 1)** Iesniedzēja iesniegumā norādītajā raidījumā konstatējams Biedrības Ētikas kodeksa 4.1.punkta pārkāpums;
- 2)** Ētikas padomes atzinums nosūtāms Iesniedzējam un informācija izplatāma atbilstoši Biedrības Statūtu 6.6. punktam;
- 3)** Atzinums publicējams Biedrības interneta vietnē.

* Ētikas padomes locekļi Andris Ķēniņš, Guntars Līcis, Aleksandrs Mirlins uzskata, ka raidījumā nav konstatējams augstāk minētais Ētikas kodeksa pārkāpums. Ētikas padomes atzinums sniegts, ievērojot Biedrības Statūtu 5.7.punktā noteikto, ka Ētikas padomes lēmumu var pieņemt, ja par lēmuma pieņemšanu nobalso ne mazāk kā 6 (seši) no visiem balsstiesīgajiem Ētikas padomes locekļiem.